

УДК:338.439.5/6(477)

Олефіренко Т.В.,

к.е.н., доцент кафедри державного управління
Національного університету біоресурсів і природокористування України

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті здійснено оцінку сучасного стану продовольчої безпеки України та визначено перспективи подальшого розвитку.

Ключові слова: продовольча безпека, сільськогосподарська продукція, споживання, виробництво, продовольчий ринок.

Аннотация. В статье проведена оценка современного состояния продовольственной безопасности Украины и определены перспективы дальнейшего развития.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, сельскохозяйственная продукция, потребление, производство, продовольственный рынок.

Annotation. This article assesses the current state of food security in Ukraine and identified prospects for further development.

Keywords: food security, agricultural production, consumption, production, food market.

Актуальність теми. Протягом останніх років під впливом наслідків світової продовольчої кризи реформи аграрної політики у багатьох країнах світу все більшою мірою почали концентруватися навколо питань продовольчої безпеки. Відповідної модернізації потребує політика щодо формування продовольчої безпеки і в Україні. Проблема продовольчої безпеки багато років неодноразово розглядалася на найвищому державному рівні, проте до цього часу не отримала свого законодавчого закріплення.

Питаннями продовольчої безпеки займається ряд провідних вчених, зокрема Гойчук О.І., Калінчик М.В., Саблук П.Т., Трегубчук В.М., Кваша С.М., Шпичак О.М., та інші.

Постановка задачі. Метою статті є дослідження сучасного стану продовольчої складової економічної безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Продовольча безпека є однією з основних ланок в ланцюзі економічної безпеки, як окремого регіону чи області, так і країни в цілому.

Наразі, забезпечення продовольчої безпеки в Україні Основними стратегічними цілями є:

- ресурсна достатність продовольчих товарів за рахунок власного виробництва та незначного ввезення;
- стабільність продовольчого постачання протягом року за різних умов на всій території;
- доступність харчових продуктів усім верствам населення незалежно від доходів;

- належна якість продовольчих товарів;
- раціональна структура споживання [5].

Забезпечення продовольчої безпеки досягається за рахунок власного виробництва необхідної кількості продуктів харчування, або за рахунок власного виробництва продовольства і системи заходів щодо його закупівлі, що максимально згладжує цінові аспекти, у т.ч. з урахуванням транспортування, збереження, переробки та ін. З логістичної точки зору – торгова система має визначальний вплив на забезпечення населення продуктами харчування, проте його основою є, без сумніву, – власне виробництво.

Самозабезпечення продовольством означає задоволення потреби в продовольстві за рахунок внутрішнього виробництва при мінімальній залежності від зовнішніх чинників

Особливо гострою є проблема цінових коливань на продовольчому ринку. Цінова нестійкість здійснює сильну негативну дію на сільськогосподарський сектор, продовольчу безпеку і на економіку в більш широкому масштабі, як в розвинутих країнах, так і в тих, що розвиваються. Нестійкість цін зумовлена певними ключовими факторами, зокрема:

Зокрема, непередбачуваним з яких є погодні та кліматичні зміни. Все більшої актуальності набуває прогнозування наслідків екстремальних погодних явищ та катаклізмів. Достатній рівень запасів сировинних товарів є важливим регулюючим фактором здатним послабити розрив між попитом і пропозицією на відповідні групи товарів. «Відставання» пропозиції від попиту спричиняє зростаючий тиск на товарні ціни.

Беззаперечним фактом є існування тісного зв'язку з ринком енергоносіїв , зокрема, через ринки засобів виробництва і послуг. Яскравим прикладом залежності є постійно зростаючий попит на біопаливну сировину. Крім цього, неможна ігнорувати високу частку, яку займають енергоносії у структурі витрат на виробництво сільськогосподарської продукції, зумовлену, насамперед, повільним впровадженням технологій.

До одного з ключових факторів, що впливає на формування продовольчої безпеки і конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та світових ринках можна віднести валютний курс. Більшість дослідників погоджується з тим, що існує небезпека, що і в майбутньому високі рівні спекулятивної діяльності на ринках, можливо, збільшуватимуть цінові коливання в короткостроковому періоді, хоча переконливих доказів про більш довгострокові системні ефекти спекуляції на цінову нестійкість на даний момент не існує.

Таблиця 2

Рівень споживання продуктів харчування на одну особу, кг

Продукти	Норми споживання		Роки					
	раціо- нальні	міні- мальні	1990	2000	2008	2009	2010	2011

Хлібні продукти	101	94	141	124,1	115	111,7	111,3	110,4
Картопля	124	96	131	134,5	132	133	128,9	139,3
Овочі та баштанні	161	105	103	101,0	129,2	137,1	143,5	162,8
Плоди і ягоди	90	68	47	29,1	43,5	45,6	48,0	52,6
Олія	13	8	12	9,3	15,0	15,4	14,8	13,7
Цукор	38	32	50	36,5	40,3	37,9	37,1	38,5
М'ясо	83	52	68	32,5	50,6	49,7	52,0	51,2
Молоко	380	341	373	197,7	213,8	212,4	206,4	204,9
Риба і рибні продукти	20	12	18	8,4	17,5	15,1	14,5	13,4
Яйця	290	231	272	164	260	272	290	310

Джерело: зображено на основі даних Статистичний збірник «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України» http://govuadocs.com.ua/tw_files2/urls_2/627/d-626677/7z-docs/1.pdf

В порівнянні з раціональними нормами споживання у 2011 р. кожен громадянин України недовживав 38 % – м'яса і м'ясопродуктів, 46 % – молока і молочних продуктів, фруктів, ягідної продукції – 42 %. Проте слід відмітити, в порівнянні з 2000 роком у 2011 році споживання м'яса і м'ясопродуктів збільшилось на 58 %, яєць – 89 %, молока – 4%, ягід та винограду – на 81 %, риби та рибних продуктів -60%. Практично незмінним залишилося споживання картоплі і цукру. Зменшилося споживання хліба та хлібопродуктів на 11%. Проте слід відмітити, що по таким видам продовольства як овочі та баштанні, хлібні продукти, картопля, олія, цукор, яйця у 2011 р. рівень споживання перевищував раціональні норми. Мінімальні норми споживання не досягнуто лише по споживанню молока та плодів і ягід.

Починаючи з 2006 р. в Україні за рахунок більш дешевих продуктів харчування рослинного походження калорійність споживання досягла рівня раціональних норм.

Споживання основних продуктів по регіонах, свідчить про його покращення ситуацію з харчуванням населення в індустріальних регіонах за останні десять років. Зокрема рівень споживання м'яса у Дніпропетровській, Донецькій та Луганській областях зріс удвічі, що значно більше ніж у Івано-Франківській, Хмельницькій, Чернігівській областях, де зростання складає лише 20-30%. Найменше м'яса у 2011 р. споживало населення Івано-Франківської області 40,2 кг, що нижче від середнього по Україні на 22%. Проте ця область найбільше споживала молока та молочних продуктів 260 кг, що вище ніж в середньому по Україні на 28%, та поряд з Волинською та Хмельницькою областями картоплі – 184 кг, що вище середнього рівня на 42%. В індустріальних областях споживання молока складає майже половину від мінімальної норми та на 14-16% нижче ніж в середньому по Україні. Це обумовлено тим, що в цих областях значно менша питома вага сільського населення,

яке в даний час функціонує в умовах самозабезпечення і споживає на душу населення більше молока. В той же час в цих областях в 1990 р. споживання молока на душу населення було на рівні раціональних норм харчування за рахунок стимулювання розвитку виробництва цільномолочної продукції в приміських зонах [2].

У міру того, як високі ціни на сільськогосподарські товари передаються по продовольчому ланцюгу, з'являються докази того, що швидшає інфляція продовольчих роздрібних цін, що збільшує загальну інфляцію споживчих цін. Дана ситуація може викликати економічну та продовольчу нестабільність через зниження купівельної спроможності найбіднішого населення та збільшення частки витрат від прибутку – на продукти харчування.

У 2011 р. на придбання продуктів харчування пересічний громадянин витрачав протягом місяця 685 грн, що складає 75% від розміру прожиткового мінімуму. Аналіз структури споживчого кошика в розрізі видів продовольства протягом 2005-2011 рр. (табл. 3) свідчить про зменшення частки на придбання м'яса та м'ясопродуктів, що на фоні збільшення їх споживання у натуральному вимірі є досить позитивною тенденцією, також зменшилася частка витрат на придбання олії та цукру. Натомість населення більше стало витрачати на молоко і молокопродукти (в 3 рази) та фрукти (в 3,5 рази) на фоні зростання витрат на придбання всього продовольчого кошика у 2,5 рази. У Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській областях споживання плодів та ягід у 2011 р. складало лише 50% від мінімальної норми. Слід відмітити про значно нижчий рівень продовольчої достатності у цих областях.

Таблиця 3

Структура витрат на харчування в Україні

в середньому за місяць у розрахунку на одну особу

	2005			2011		
	Сума, грн	Структура, %		Сума, грн	Структура, %	
Всього сукупних витрат	471	100	х	1334,4	100	х
в тому числі						
продукти харчування та безалкогольні напої	266,6	56,6	100	684,8	51,3	100
в тому числі						
Хліб і хлібопродукти	34,6	7,4	13,0	94,8	7,1	13,8
М'ясо м'ясопродукти	72,0	15,3	27,0	162,4	12,2	23,7
Риба і рибопродукти	18,4	3,9	6,9	39,0	2,9	5,7
Молоко і молокопродукти	28,7	6,1	10,8	93,7	7,0	13,7
Яйця	8,2	1,7	3,1	15,1	1,1	2,2
Олія	10,9	2,3	4,1	25,3	1,9	3,7
Фрукти	11,3	2,4	4,2	41,5	3,1	6,1
Овочі	27,0	5,7	10,1	70,9	5,3	10,3
Картопля	13,5	2,9	5,1	35,8	2,7	5,2

Цукор	23,1	4,9	8,7	55,9	4,2	8,2
-------	------	-----	-----	------	-----	-----

Джерело: зображено на основі даних Сільське господарство України за 2011 рік : статистичний збірник / За ред. Н.С. Власенко. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – 386 с.

Аналіз груп населення з різним рівнем середньодушових доходів свідчить про значне зниження частки населення з доходами нижче прожиткового мінімуму. Зокрема якщо у 2002 р. вона складала 83,3%, то у 2011 р. цей показник складав уже 13,7%. Темпи зростання розміру прожиткового мінімуму складають 2,7 рази.

Це свідчить про те, що останнім споживається більше картоплі та хлібних продуктів, овочів, цукру. Така ситуація зумовлюється тим, що більшість сільського населення займається вирощуванням картоплі та зерна на власних присадибних ділянках і земельних частках (паях) з метою самозабезпеченості необхідними продуктами харчування. Незалежно від того, що більшість домогосподарств сільської місцевості тримають корів (часто по 1-2 і більше), споживання молочної продукції значно не відрізняється від рівня споживання у міських поселеннях (18,6 та 19,1 кг). Це пов'язано з тим, що при відсутності доходів сільське населення значну частку молока реалізує.

Залежність країни від імпорту, особливо продовольства, створює потенційну загрозу національній безпеці країні, її суверенітету. Серед зовнішніх загроз продовольчої безпеки можуть бути названі відкритість економіки і національного ринку і послаблення конкурентоздатності вітчизняного продовольчого ринку.

Систематичне зростання в загальному обсязі продуктів, що споживаються на українському ринку, частки імпортного продовольства створює конкретну пряму загрозу національній економічній безпеці.

По-перше, об'єктивна залежність від коливань кон'юнктури світового продовольчого ринку підвищує нестабільність внутрішнього ринку продуктів

харчування за натуральними і вартісними показниками. Неврожаї в основних країнах-виробниках можуть відобразитись як на різкому підвищенню імпортних цін так і на прямому припиненні поставок тих чи інших продуктів.

По-друге, створюється можливість цільоспрямованого цінового тиску зі сторони країн-експортерів продовольства на країни-імпортери у випадках особливо несприятливих сільськогосподарських умов поточного року.

По-третє, продукти харчування мають виключну роль для підтримки життєдіяльності населення і реальною виявляється можливість різних форм тиску зі сторони країн-експортерів продовольства з метою отримання визначених економічних переваг у взаємовідносинах із країнами-експортерами [3].

Висновок: завданнями державних органів управління є своєчасне прогнозування та виявлення загроз продовольчій безпеці, мінімізація їх негативних наслідків за рахунок стратегічних запасів продовольства. Слід створити комплексну систему спостережень, збору, обробки, систематизації та аналізу інформації щодо виробництва, управління запасами і постачання продовольства, якості і безпеки харчових продуктів, споживання продовольства та харчування населення. Можливо, цим повинна займатися державна аналітична агенція. Також необхідно сформуванати державні інформаційні ресурси у сфері забезпечення продовольчої безпеки, використовуючи сучасні засоби комунікації, а саме Інтернет, мобільний зв'язок тощо. Також важливо організувати своєчасне інформування виробників і надання консультаційних послуг державними органами та дорадчими службами щодо державних програм підтримки галузі і схем їх реалізації, механізмів регулювання ринків сільгосппродукції.

Використані джерела інформації:

1. Закон України «Про продовольчу безпеку України» № 8370-1 від 22.12.2011 р.
2. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України [Електронний ресурс] / Статистичний збірник //– Режим доступу сайт:http://govuadocs.com.ua/tw_files2/urls_2/627/d-626677/7z-docs/1.pdf
3. Есипов В. Е., Маховикова Г. А. [Електронний ресурс]: Внутренние и внешние угрозы продовольственной безопасности России. Режим доступа - // www.rustrana.ru/article.php?nid=13867.
4. Зведені показники (1990-2011рр.) [Електронний ресурс] / Сільське господарство // Офіційний сайт Державного комітету статистики.–25.06.2012. – Режим доступу:сайт <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери : наукова доповідь / за заг. ред. акад. НААН П.Т. Саблука. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 342 с.
6. Сільське господарство України за 2011 рік : статистичний збірник / За ред. Н.С. Власенко. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – 386 с.
7. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ “ІАЕ”, 2012. – 182 с.

Рецензент: Руденко О.М., д.держ.упр.

УДК 35.077.92

Попович Н. Г.,

докторант кафедри україністики Національної академії
державного управління при Президентові України,
кандидат філологічних наук, доцент

КОМУНІКАТИВНА ПРИРОДА ПОЛІТИКО- АДМІНІСТРАТИВНИХ ВІДНОСИН: ДОСВІД ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. У статті аналізується теоретико-методологічний стан дослідження проблеми політико-адміністративних відносин у вітчизняній науці державного управління. Цей досвід дає можливість автору акцентувати на комунікативній природі цих відносин.